

LIETUVOS TAPATYBĖ SAUGUMO IR UŽSIENIO POLITIKOJE 1991–1994 METAIS: „GRĮŽIMO“ KELIAI IR ĮTAMPOS

JUSTINAS LINGEVIČIUS

Straipsnyje nagrinėjama, kaip buvo konstruojama Lietuvos tapatybė ir kokios įtampos atsiskleidžia analizuojant jos santykį su valstybės užsienio politikos integraciniais tikslais 1991–1994 metais. Atspirties tašku pasirinkta prielaida, kad atsikūrusios ir tik tarptautinį pripažinimą gavusios valstybės saugumo ir užsienio politika, savęs pozicionavimas tarptautinėje erdvėje yra neatskiriami nuo tapatybės formavimo procesų. Todėl pagrindiniu objektu tyrime tampa Lietuvos tapatybė. Siekiant identifikuoti 1991–1994 metais konstruotą tapatybę, iš trijų laikraščių pasirinkti Lietuvos apžvalgininkų, intelektualų, politikų, visuomenės veikėjų vertinamieji ir analitiniai tekstai saugumo bei užsienio politikos tema. Remiantis poststruktūralistine prieiga, nagrinėjama tapatybės koncepcija, jos ir saugumo bei užsienio politikos ryšys; remiantis diskurso analize, suformuluojamas tyrimo dizainas ir metodo pritaikymo principai, pateikiamos reikšmių interpretacijos dviem kryptimis: analizuojamos tekstuose fiksuojamos Lietuvos tapatybės tendencijos Europos atžvilgiu ir trijų skirtingų regionų (Šiaurės šalių, Vidurio Europos ir Baltijos šalių) atvejais.

Justinas Lingevičius – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Tarptautinių santykių ir diplomatijos programos magistrantas (el. paštas: justinas.lin@gmail.com).

© Justinas Lingevičius, 2015

Straipsnis įteiktas redakcijai 2015 m. vasario 4 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2015 m. birželio 16 d.

Ivadas

Atkūrus 1990 metais Lietuvos nepriklausomybę, buvo dedamos pastangos pasiekti ir užtikrinti tarptautinį valstybės pripažinimą. Po daugiau nei metus trukusios intensyvios kovos 1991 m. rugsėjo 17 d. Lietuva tapo Jungtinių Tautų organizacijos nare¹. Tokio statuso įgijimas leido savarankiškai formuoti ir įgyvendinti saugumo bei užsienio politiką. Vis dėlto atsidūrus, kaip teigia Samuelis Huntingtonas, naujajame pasaulyje (t. y. po Šaltojo karo – *J. L.*) ir valstybei sprendžiant, už ką ir prieš ką ji bus, svarbiausias vaidmuo teko tapatybei²: klausimą „kieno tu pusėje?“ pakeitė daug svarbesnis „kas tu?“³ Kaip galima identifikuoti teiginį, kad „Lietuva mėgino, stengėsi suprasti, suvokti, kas ji yra ir kur ji yra globalioje erdvėje?“⁴

Nors darbų, nagrinėjančių Lietuvos saugumo bei užsienio politiką ir tapatybę, netrūksta, informacija apie ankstyvąjį laikotarpį (omenyje turimi 1991–1994 metai) ar juolab nuoseklus jo nagrinėjimas aptinkami retai. Evaldas Nekrašas straipsniuose⁵ per savęs identifikavimo prizmę analizuoja atsikūrusios Lietuvos padėtį regione („pasirinkę savo koordinates Rytų–Vakarų ašyje, mes dar turime galimybių nubrėžti jas Pietų–Šiaurės ašyje“⁶). Galimus pasirinkimus E. Nekrašas siekia apibendrinti keletu skirtingų Lietuvos – Šiaurės šalies, Centrinės Europos ar Baltijos jūros regiono – identiteto variantų. Vis

¹ Į JT organizaciją nauja valstybė paprastai įstoja tada, kai ją pripažįsta daugelis pasaulio valstybių. Vadapalas V., *Tarptautinė teisė*, Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 245.

² Drulak P., „Introduction: The Return of Identity to European Politics“, Drulak P. (ed.), *National and European Identities in EU Enlargement*, Prague: Institute of International Relations, 2001, p. 13.

³ Huntington S. P., *Civilizacijų susidūrimas ir pasaulio pertvarka*, Vilnius: Metodika, 2011, p. 115.

⁴ Nekrašas E., „Is Lithuania a Northern or Central European Country?“, *Lithuanian Political Science Yearbook 1999, 2000*, p. 1–2.

⁵ Nekrašas E., „Lietuvos regioninis identitetas. Kas mes esame?“, Seminarai. Atviros visuomenės kolegija, Vilnius: Vyturis, 1998, p. 95–113; Nekrašas, 2000, p. 1–19; Nekrašas E., „Lithuania’s Identity and Place in Europe“, *Dialogue & Universalism* 13 (½), 2003, p. 13.

⁶ Nekrašas, 1998, p. 98.

dėlto aptakus ankstyvojo laikotarpio komentavimas leidžia klausti, kas formulavo ar atmetė minėtas vizijas, kokių diskusijų ir ginčų dėl šalies užsienio politikos buvo kilę?

Savo darbuose⁷ Gražina Miniotaitė užsimena apie ankstyvasias elito diskusijas atsikūrusioje Lietuvoje: „1991 m. Lietuvai tapus Jungtinių Tautų nare, jos politinis elitas teoriškai turėjo galimybę rinktis iš kelių saugumo politikos krypčių: neutralumo, nedidelių valstybių sąjungos ir prisijungimo prie daugiašalio stipraus karinio / politinio aljanso.“⁸ Autorė dar priduria, kad 1990–1995 metais Lietuvos užsienio politika orientavosi į tarpukario tautinės valstybės modelį⁹ (nuoroda į galimą tapatybės formavimą?). Tačiau šie įvardijimai yra tik įvadas į tolesnę analizę – daugiausia telkiamasi į saugumo bei užsienio politiką ir tapatybę po 2004 metų, Lietuvai tapus NATO ir ES nare¹⁰. Ankstyvąjį laikotarpį savo straipsniuose (pavyzdžiui, „Lietuvos geopolitinis kodas“¹¹) šiek tiek aptaria ir Raimundas Lopata. Jis mini neutraliteto vizijos atsisakymą, euroatlantinės integracijos ir geros kaimynystės pasirinkimą, pagrįsdamas egzistavusio pliuralizmo ir diskusijos idėją.

Kituose Lietuvos tapatybę ir saugumo bei užsienio politiką nagrinėjančiuose darbuose daugiausia dėmesio skiriama laikotarpiui po Lietuvos įstojimo į NATO ir Europos Sąjungą (dažniausiai atskaitos taškas – 1994 metai, kai buvo oficialiai suformuluoti tikslai tapti

⁷ Miniotaitė G., „Lietuvos saugumo ir gynybos politika: raida ir perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, 2007, p. 161–174; Miniotaitė G., *Lietuvos užsienio ir saugumo / gynybos politika (1990–2007): naujojo tapatumo paieškos*, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007, p. 22.

⁸ Miniotaitė, 2007, p. 22.

⁹ Ten pat, p. 13.

¹⁰ Pavyzdžiui, Miniotaitė G., *The Security Policy of Lithuania and the „integration dilemma“*, *Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology*, 1999, p. 38; Miniotaitė G., „Europos normatyvinė galia“ ir Lietuvos užsienio politika“, *Politologija* 3 (43), 2006, p. 3–19.

¹¹ Lopata R., Žalys V., „Lietuvos geopolitinis kodas“, *Politologija* 6, 1995.

NATO ir ES nare¹²). Šie darbai, nors nepateikia atsakymų, kokios buvo ankstyvosios diskusijos ir vizijos, bent jau atskleidžia minėtos krypties studijų plėtojimą Lietuvoje¹³, padedantį suvokti tiek šalies kontekstą, tiek teorinės prieigos pritaikymą. Tai leidžia vėlesnius tyrinėjimus adaptuoti prie neišplėtos ankstyvojo laikotarpio analizės.

Nepaisant negausių nuorodų į 1991–1994 metų laikotarpį („ginčai dėl šalies užsienio politikos“¹⁴; „elitas <...> turėjo galimybę rinktis¹⁵“) ir remiantis tik Lietuvos saugumo bei užsienio politiką ir tapatybę nagrinėjančiais moksliniais darbais, atrodytų, kad nuo pat valstybės atkūrimo ir pripažinimo buvo nuosekli ir akivaizdi euroatlantinė Lietuvos saugumo bei užsienio politikos ir tapatybės kryptis (dar prieš nepriklausomybės atkūrimą mokslininkai rašė apie Lietuvos vietą Europoje ir jos natūralią politinę Vakarų kryptį¹⁶). Tačiau minėtu laikotarpiu spaudoje vyko intelektualų, politikos apžvalgininkų ir politikų diskusijos bei vizijų konstravimas, kuriuose atsiskleidžia įtampa tarp, visų pirma, siekio identifikuoti save, tik atsikūrusią valstybę, tarptautinėje erdvėje ir „deterministinio“ narystės poreikio Vakarų organizacijose saugumui užsitikrinti („nėra Lietuvai kito saugumo garanto, kaip NATO“¹⁷), kuris išreikštas tik 1994 metais, praėjus beveik trejiems metams nuo narystės JT pradžios¹⁸.

¹² Miniotaitė G., Jakniūnaitė D., „Lietuvos saugumo politika ir identitetas šiuolaikinių saugumo studijų požiūriu“, *Politologija* 3 (23), 2001, p. 14.

¹³ Pavyzdžiui, Jonavičius L., „Geopolitical Projections of New Lithuanian Foreign Policy“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 17, 2006, p. 16–41; Statkus N., Paulauskas K., *Tarp geopolitikos ir postmoderno: kur link sukti Lietuvos užsienio politikai?*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, p. 72; Paulauskas K., *Kieno saugumas? Kuri tapatybė?: kritinės saugumo studijos ir Lietuvos užsienio politika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 206.

¹⁴ Lopata R., „Debatai dėl Lietuvos užsienio politikos“, *Politologija* 1 (57), 2010, p. 125.

¹⁵ Miniotaitė, 2007, p. 22.

¹⁶ Nekrašas, 2000, p. 2.

¹⁷ Saudargas A., „Kokia yra Lietuvos nacionalinė politika?“, *Lietuvos aidas*, 1993, rugšėjo 1, p. 5.

¹⁸ Miniotaitė, Jakniūnaitė, p. 21–43.

Kaip, susiejus integracijos ir suverenos valstybės atkūrimo procesus, buvo konstruojama Lietuvos tapatybė viešojoje erdvėje? Pagrindinis tikslas – išsiaiškinti, kaip buvo konstruojama Lietuvos tapatybė ir kokios įtampos atsiskleidžia siejant ją su valstybės saugumo ir užsienio politikos integraciniais tikslais 1991–1994 metais. Formuluojami šie uždaviniai: 1) tapatybės ir jos ryšio su saugumo bei užsienio politika paaiškinimas; 2) metodologinių žingsnių tyrimo šaltiniams nagrinėti suformulavimas; 3) gautų rezultatų analizės pateikimas.

Pagrindinė medžiaga – straipsniai. Analizuojami trijų¹⁹ laikraščių – „Atgimimas“, „Lietuvos rytas“, „Lietuvos aidas“ – tekstai, kuriuose Lietuvos politikai, apžvalgininkai, intelektualai, visuomenės veikėjai nuo 1991 m. rugsėjo 17 d. iki 1994 m. sausio 4 d. apmąsto, analizuoja ir vertina Lietuvos saugumo bei užsienio politiką.

Tyrimu siekiama užpildyti valstybės tapatybės formavimosi saugumo bei užsienio politikos kontekste ankstyvuoju laikotarpiu tyrimų vakuumą. Taip bus prisidedama prie jau aptartų esamų tyrimų, o kartu siekiama pateikti galimą atspirties tašką tolesnėms panašaus pobūdžio studijoms. Tai kartu ir istorinės medžiagos (diskusijų viešojoje erdvėje) sisteminimas, ir mokslinė analizė, leisianti atskleisti to meto idėjas bei vizijas.

Straipsnio struktūra: 1) tapatybė ir saugumo bei užsienio politika – pristatomos pagrindinės teorinės prielaidos, pasirinktas metodas, tyrimo dizainas ir pagrindiniai įgyvendinimo principai; 2) tyrimo rezultatai – pristatomi gauti rezultatai, padedantys įgyvendinti išsikeltą tikslą.

1. Tapatybė ir saugumo bei užsienio politika

Vadovaujamosi prielaida, kad atkurtos valstybės buvimas ir veikimas pasaulyje neatsiejamas nuo įsivaizdavimo apie save ir savo vietą

¹⁹ Tarp tiriamų laikraščių turėjo būti ir dienraštis „Respublika“. Tačiau, remiantis pasirinktais tekstų atrankos ir tyrimo dizaino principais, jame nepavyko rasti ieškomų straipsnių.

jame²⁰. Todėl ypač svarbus vaidmuo tenka tapatybei²¹ – žinojimui (ar paieškoms), kas tu esi ir su kuo save identifikuoji, į ką jautiesi panašus ir su kuo dalijiesi panašiu požiūriu į pasaulį²². Tapatybė negali būti aptinkama kaip išankstinis „duotas“ subjektas (nėra stabilų, objektyvių tapatybių²³), o kinta ir transformuojasi patvirtinama valstybės (šiuo atveju subjekto) poelgius, įgyvendinamus per politikos praktikas²⁴. Davidas Campbellas, viena esminių poststruktūralizmo figūrų tarptautiniuose santykiuose, identitetą laiko valstybės egzistavimo sąlyga²⁵ – tapatybė yra egzistavimą apibrėžianti charakteristika²⁶, konstruojama per skirtumo akcentavimą – suvokiui, kas esu, kai žinau, kas yra Kitas, kuris radikalus ir gąsdinantis²⁷ – tik esant tokiam santykiui įmanomas Aš identifikavimas (kiti poststruktūralistai atmeta radikalaus Kito sąlyga²⁸).

²⁰ Jakniūnaitė D., „Baltijos valstybės ir Rusija: liminali dvišalių santykių būseną“, *Politologija* 3 (71), 2013, p. 5.

²¹ Sąvokos „tapatybė“ ir „identitetas“ vartojamos kaip sinonimai.

²² Vessela M., „European Origins and Identities“, Blasko A. M. (ed.), *Political Transformation and Changing Identities in Central and Eastern Europe*, Washington: The Council for Research in Values and Philosophy, 2008, p. 35.

²³ Hansen L., *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*, London and New York: Routledge, 2006, p. 5.

²⁴ Kuus M., „Ubiquitous Identities and Elusive Subjects: Puzzles from Central Europe“, *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 32 (1), 2007, p. 91.

²⁵ Campbell D., *Writing Security. United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992, p. 12.

²⁶ Brown Ch., „Borders and Identity in International Political Theory“, Albert M., Jacobson D., Lapid Y. (eds.), *Identities, Borders, Orders. Rethinking International Relations Theory*, Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 2001, p. 128.

²⁷ Hansen, p. 6.

²⁸ E. Noreenas teigia, kad Estijos tapatybės atveju santykis tarp Aš ir Kitas nebūtinai yra antagonistiškas. (Noreen E., Sjøstedt R., „Estonian Identity Formations and Threat Framing in the Post-Cold War Era“, *Journal of Peace Research* 41 (6), 2004, p. 737.) L. Hansenas kalba apie galimus įvairius kitioniškumo lygius, priklausomus nuo geografinių, politinių skirčių (civilizacija, tauta, gentis, giminė ir t. t.). Taip pat Aš – Kitas distinkcija gali rasti per kalbėjimą apie pažangą, transformaciją, atsilikimą (Hansen, p. 6.), dabarties ir praeities įvykių skirtumus (Reinke de Buitrago S., *Portraying the Other in International Relations: Cases of Othering, Their Dynamics and the Potential for Transformation*, Cambridge Scholars Publishing, 2012, p. XIV). Pereinama netgi prie D. Campbellui priešingos pozicijos teigiant, kad skirtumas gali būti apibūdinamas žavėjimusi, tolerancija ar pripažinimu (Sybille Reinke de Buitrago, p. XV).

Tapatybės ir saugumo bei užsienio politikos santykis yra konstitutyvus²⁹: valstybės tapatybė nesusiformuoja dar prieš užsienio politiką, bet atsiskleidžia, išryškėja per politikos praktikas³⁰. Saugumo ir užsienio politika reikalauja tapatybės, bet ji nuolat formuluojama, yra reprodukuojama³¹. Todėl subjektai yra procese: analizuoti valstybę – tai studijuoti ne jos pastovumą ar nuoseklumą, o ją sudarančias diskursyvias praktikas, kuriomis ji yra sukonstruota kaip save sudarantis subjektas³².

Saugumo ir užsienio politikos³³ praktika suprantama kaip sienų brėžimas. Skirtingai nei modernus sienų funkcijos aiškinimas – atskirti suverenią erdvę nuo išorinės, anarchinės erdvės – poststruktūralizmo atveju sienos nelaikomos fiksuotais ir stabiliais demarkacijos ženklais laike ir erdvėje, o simbolizuoja socialinės erdvės diferenciacijos praktikas³⁴. Aiškinamasi, kaip yra brėžiamos ribos, lemiančios politinių subjektų egzistavimą³⁵. Tokia praktika vėlgi yra ir tapatybės klausimas: Mes – šiapus sienos, o saugumas yra apsauga nuo tų, kurie yra ne tokie kaip Mes – anapus sienos³⁶. Taigi sienų brėžimo praktika kartu yra ir identiteto ribų nustatymas³⁷.

Studijuoti tapatybę ir saugumo bei užsienio politiką reiškia studijuoti diskursą³⁸. Diskursas suprantamas kaip tarpusavyje susiję saky-

²⁹ Hansen, p. 2.

³⁰ Ten pat, p. XIV.

³¹ Campbell, p. 76.

³² Campbell et al., „Performing Security: The Imaginative Geographies of Current US Strategy“, *Political Geography* 26 (4), 2007, p. 406.

³³ Poststruktūralistai atskiro saugumo ir užsienio politikos apibrėžimo nepateikia: tiek saugumas, tiek užsienio politika aiškinami kaip tapatybės reprezentavimo praktikos.

³⁴ Van Houtum H., Van Naerssen T., „Bordering, Ordering, and Othering“, Nijmegen Centre for Border Research, Human Geography, Nijmegen School of Management, 2001, p. 126.

³⁵ Jakniūnaitė D., „Naujausios tendencijos tarptautinių santykių teorijoje: konstruktyvizmas, postmodernizmas ir virtualizmas“, *Politologija* 4 (20), 2000, p. 68.

³⁶ Paulauskas, 2010, p. 102.

³⁷ Jakniūnaitė, 2000, p. 68.

³⁸ Paulauskas, 2010, p. 83.

tiniai ir rašytiniai tekstai³⁹, kurie formuoja reikšmes ir socialinį žinojimą⁴⁰ (atmetamas poststruktūralistams būdingas platus diskursų apibrėžimo ir analizės laukas⁴¹). Laikomasi intertekstualumo idėjos – tekstai ir argumentai yra kuriami referuojant į kitus tekstus⁴². Jų susietumas ir tarpusavio reikšmių perėmimas, adaptavimas bei supratimo kūrimas formuoja bendros tapatybės ir užsienio politikos reprezentavimą per politikų, akademikų, žiniasklaidos, populiariosios kultūros kontekstus⁴³. Todėl tapatybė yra intersubjektyvi – susideda iš skirtingų reikšmių ir interpretacijų į bendrą visumą⁴⁴.

Textams nagrinėti pasitelkiama diskurso analizė, kuria siekiama identifiukuoti socialiai sukonstruotą tikrovę. Kuriant jos reikšmes dalyvauja skirtingi veikėjai, išsakantys savo unikalų ir tuo pat metu intersubjektyvų pasaulio supratimą⁴⁵. Todėl ieškoma atsakymo, kaip yra mąstomas pasaulis ir kokias reikšmes tekstas konstruoja⁴⁶. Pagrindinė metodo pritaikymo priemonė – interpretacija⁴⁷.

Tyrimo dizainui svarbūs yra keli principai: vienas ar keli Aš⁴⁸; tęstinis laikotarpis ar konkretus momentas; vienas įvykis, keletas įvykių laiko perspektyvoje ar kasdienė praktika; tekstų pasirinkimas⁴⁹. Pagal šiuos kriterijus apibrėžiamos gairės: Aš – Lietuva. Laiko perspektyva – nuo 1991 m. rugsėjo 17 d. (Lietuvos įstojimas į JT) iki 1994 m. sausio 4 d. (oficialus tuometinio prezidento A. Brazausko

³⁹ Hansen, p. 2.

⁴⁰ Abdelal R. et al., „Identity as a Variable“, *Perspectives on Politics* 4, 2006, p. 14.

⁴¹ Poststruktūralistai diskursu laiko įvairias vizualias formas: filmus, televiziją, fotografiją, paveikslus, karikatūras, netgi kompiuterinius žaidimus. Hansen, p. 55.

⁴² Hansen, p. 8.

⁴³ Ten pat, p. 7.

⁴⁴ Abdelal et al., p. 12.

⁴⁵ Ten pat, p. 40.

⁴⁶ Ten pat, p. 33.

⁴⁷ Vinogradnaitė, 2006, p. 44–45.

⁴⁸ Turima omenyje, kokius ir kiek daug valstybių, tautų ar kitų tarptautinės politikos subjektų siekiama analizuoti: pavyzdžiui, D. Campbello nagrinėja Amerikos saugumo politiką; tiriant kelis subjektus, galima lyginti, kaip nacionaliniuose valstybių diskursuose vertinama Europos integracija ir t. t. Hansen, p. 66–67.

⁴⁹ Ten pat, p. 66–67.

laiškas NATO Generaliniam sekretoriui su prašymu priimti Lietuvą į Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją). Kitaip sakant, ankstyvasis (suverenumo įtvirtinimo) Lietuvos užsienio politikos laikotarpis⁵⁰. Dėmesys kreipiamas į kasdienes diskusijas, vykusias tarp dviejų pasirinktą laikotarpį įreminančių įvykių. Analizuojami laikraščių („Lietuvos rytas“, „Atgimimas“ ir „Lietuvos aidas“) straipsniai.

Siekiant surasti tekstus, kurie aktyviausiai dalyvauja kuriant reikšmes⁵¹, atrenkami tie, kuriuose Lietuvos intelektualai, apžvalgininkai, visuomenės, kultūros veikėjai, politikai pateikė vertinimą ar projekciją Lietuvos saugumo ir užsienio politikos klausimais. Suformuluoti pagrindiniai atrankos principai: 1) vientisas autorinis tekstas; 2) analitinio straipsnio forma; 3) Lietuvos saugumo ir užsienio politikos vertinimas, analizė. Atliekant diskurso analizę, visų pirma, sisteminami tekstai: skaitomas kiekvienas šaltinis ir, vadovaujantis tendencijomis, išskiriamos pagrindinės kategorijos – Europa / Europos Sąjunga ir regionai (Šiaurės šalių regionas, Vidurio Europa ir Baltijos šalys). Teksto dalys, kurios pagal vartojamą žodyną, temą ar pan. yra susijusios su atitinkama kategorija, išrenkamos ir suskirstomos. Taip yra padaryta su visais šaltiniais. Siekiant surasti bendras reikšmes, turimos dalys lyginamos tarpusavyje. Vėliau jos interpretuojamos – pateikiami tyrimo rezultatai⁵² ir išvados. Interpretuojant vadovaujamosi indukcine logika – siekiama, pasitelkus stebėjimą, pateikti unikalius tyrimo rezultatus. Galų gale, laikomasi prielaidos, kad nėra vieno tekstų perskaitymo, jie gali būti pateikti kitiems tyrimams su kitais klausimais (tokiu atveju ir interpretacijos gali būti skirtingos)⁵³.

⁵⁰ Karpavičiūtė I., „Kaita ir nacionalinė tapatybė užsienio politikos studijose: Lietuvos atvejais“, *Politikos mokslų almanachas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2013, p. 99.

⁵¹ Pritaikius atrankos principus tyrimo medžiaga yra 100 skirtingų tekstų („Atgimimas“ – 41 tekstas, „Lietuvos aidas“ – 31 tekstas, „Lietuvos rytas“ – 28 tekstai).

⁵² Dėl ribotos straipsnio apimties ne cituojami visi autoriai, o pasirenkamos iliustratyviausios, iš visų tekstų labiausiai teiginius atspindinčios mintys.

⁵³ Hansen, p. 41.

Pateikiamos reikšmių interpretacijos nėra tiesiogiai siejamos su konkrečiais įvykiais ar veikėjais – ką tai reiškia? Liekama prie poststruktūralistinės analizės principų: dėmesys kalbai ir jos kuriamoms reikšmėms tekstuose, kurie susisaistę intertekstualiai. Tekstų siejimas su veikėjais ir platesniu jų galimu atsiradimo kontekstu reikalauja konstruktyvistinės analizės – kaip tam tikra reiškiamą poziciją susijusi su veikėju, jo pareigomis, turima įtaka ar dominavimu, taip pat įvykiu, politikos formavimo procesu ar priimtu sprendimu, apie kurį ar kurio kontekste kalbama. Visgi laikomasi pagrindinių poststruktūralistinės analizės principų: dėmesys idėjoms ir kuriamoms reikšmėms tekstuose, kurie susisaistę intertekstualiai.

2. Lietuvos tapatybės tendencijos 1991–1994 metais

Pasirinktas laikotarpis – specifinis: praėjus maždaug pusantrų metų nuo valstybės atkūrimo (turint omenyje tyrimo laikotarpio pradžią), Lietuvoje tebevyko valstybės kūrimo ir formavimo procesai, lydimi įvairių įtampų ir krizių šalies viduje. Diskusijos dėl liustracijos ir KGB, 1992 metais vyksta Seimo rinkimai, kuriuos laimi Lietuvos demokratinė darbo partija (buvusi Lietuvos komunistų partija), rengiama konstitucija. Tiriamu laikotarpiu pasikeičia keturios šalies vyriausybės. Vyksta nuolatinės permainingos derybos dėl sovietinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos. Šalia to intensyviai formuojama saugumo ir užsienio politika. Vyksta ypač dažni vizitai ir susitikimai su įvairiais užsienio valstybių vadovais tiek Lietuvoje, tiek Lietuvos vadovams lankantis kitose šalyse.

Maždaug 1993 metasi pasirodančiuose Lietuvos nacionalinio saugumo koncepcijos projektuose galima užčiuopti, kokie Lietuvos saugumo ir užsienio politikos klausimai yra pagrindiniai: „ES ir NVS santykiai artimiausiame dešimtmetyje bus svarbiausias Lietuvos geopolitinės aplinkos matmuo. Kitos besiintegruojančios sritys, tokios kaip Vidurio Europos, Šiaurės šalių ar Baltijos valstybių, bus vienės

iš tų erdvių dariniai.“⁵⁴ Taigi pagrindiniai akcentai ir dėmesys – apskritai, Vakarams ir skirtingiems regionams. Todėl gauti rezultatai pateikiami dviem blokais: 1) Vakarai (Europa, Europos Sąjunga); 2) regionai (Šiaurės šalys, Vidurio Europa ir Baltijos šalių regionas).

2.1. „Grįžimas į Europą“ ir integracijos įtampa

Kaip atgimimo ir nepriklausomybės atkūrimo metu užprogramuota „grįžimo“ idėja atsispindėjo Lietuvos saugumo bei užsienio politikos ir ypač tapatybės kontekste? Teiginys, kad Lietuvoje beveik visi sutaria Lietuvos vakarietiškos tapatybės klausimu⁵⁵, nepaneigia diskurse aptinkamų probleminių aspektų. Išskiriamos šios, iš vienos pusės, susiklojančios, iš kitos – konfliktuojančios – linijos: 1) „Grįžimo į Europą“ metafora; 2) Lietuvos civilizacinis artumas Europai; 3) nevisavertiškumas ir savo vaidmens paieškos; 4) Europa kaip saugumo garantas; 5) integracijos ir suvereniteto santykis.

„Populiariausias užsienio politikos lozungas visoje pokomunistinėje Europoje per pastaruosius 4 metus – tai sugrįžimas į Europą.“⁵⁶ Lietuvoje jis apipintas įvairiausiomis formomis: „Lietuvai <...> Vakarai – pažadėtoji žemė“⁵⁷, „grįžimas į Vakarų valstybių šeimą“⁵⁸, „grįžimas į prarastąjį El Doradą“⁵⁹. Iš epitetų ir palyginimų galima spręsti, kad Europa Lietuvai yra didžioji ir pagrindinė siekiamybė. Anot E. Nekrašo, Lietuva į Rytus buvo „perkelta“ du kartus jėga, ir todėl nereikia stebėtis, kad siekė kuo greičiau „grįžti“ atgal, visų

⁵⁴ „Svarbiausias Lietuvos nacionalinio saugumo ir gynybos nuostatos. Projektas“, *Lietuvos aidas*, 1993, gruodžio 10.

⁵⁵ Ten pat, p. 3.

⁵⁶ Krupavičius A., „Lietuva, kur eini? Arba variacijos pokomunistinės transformacijos tema a la Z. Brzezinski“, *Atgimimas*, 1993, gruodžio 1, p. 5.

⁵⁷ Krupavičius, p. 5.

⁵⁸ Gudas V., „Vakarai orientuojasi į Baltijos regioną, o ne į jo šalis“, *Lietuvos rytas*, 1991, lapkričio 22, p. 1.

⁵⁹ Miniutaitė G., „Lithuania's Evolving Security and Defence Policy: Problems and Prospects“, *Lithuanian Annual Strategy Review 2006, 2007*, p. 190.

pirma, politinė prasme⁶⁰. Atkūrus valstybę ir gavus progą „grįžti“, judėti Europos link tampa pagrindiniu uždaviniu – „nepriklausoma Lietuva sprendžia sugrįžimo į Europą problemas“⁶¹. Intensyvus artikuliuojamas netgi sulaukia kritikos: „orientacija į Vakarų nuo 1991 m. kovo 11-osios buvo nuolat įkyriai deklaruojama kaip strateginė užsienio politikos nuostata“⁶²; „santykiuose su užsieniu Lietuva dar iki šiol neatsikratė 1990–1991 metų inercijos“⁶³. Vis dėlto „grįžimas į Europą“ yra bene ryškiausia Lietuvos saugumo ir užsienio politikos, taip pat tapatybės formavimo linija.

Bet ką populiarus šūkis reiškia? Veiksmažodis „grįžti“ nurodo priklausomybę vietai, į kurią grįžtama, tačiau kartu atskleidžia, kad Lietuva vis dar nėra Europoje⁶⁴. Nors Lietuva yra nepriklausoma, jai vis tiek reikia grįžti ir atkurti (o galbūt sukurti?) vakariečių identitetą. Todėl plačiai deklaruojamas „grįžimas į Europą“⁶⁵ „<...> pirmiausiai reiškė politinio, ekonominio, socialinio saugumo užtikrinimą“⁶⁶, taip pat norą peržengti sovietinės praeities palikimą ir įtvirtinti pažangą, gerovę, identifikuoti save kaip Europą per bendrą istoriją, vertybes, paveldą⁶⁷. Bet ar iš tiesų Europa yra tokia sava?

⁶⁰ Nekrašas, 1998, p. 96.

⁶¹ Laurėnas V., „Ar suspėjome į Europą“, *Atgimimas*, 1992, vasario 15–23, p. 5.

⁶² Nekrašas E., „Lietuvos laivas užsienio politikos vandenyse“, *Atgimimas*, 1993, balandžio 14, p. 5.

⁶³ Bielinis L., „Lietuvai nereikia pasyvios užsienio politikos“, *Atgimimas*, 1993, liepos 14, p. 5.

⁶⁴ Vinogradaitė I., „Kelias Europon“: europietiškojo identiteto konstravimas Lietuvos viešajame diskurse 1990–2000 metais“, Staliūnas D. (sud.), *Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2002, p. 184.

⁶⁵ Nagrinėjamoje frazėje „grįžimas į Europą“ akcentuojama Europa, o ne Vakarai. Tekstuose galima rasti, kad sugrįžimas į Europą reiškia grįžimą į Vakarų Europos vystymosi modelį (Krupavičius, p. 5) arba kad „Lietuvos žmonės tapatina sugrįžimą į Europą su civilizuoto gyvenimo normų įsigalėjimu savo krašte“ (Laurėnas, p. 5). Todėl galima prielaida, kad yra skirtis tarp Europos ir Vakarų, Europa yra laikoma artimesne, nei apskritai visas Vakarų pasaulis.

⁶⁶ Miniotaitė, 2007, p. 6.

⁶⁷ Pavlovaitė I., „Being European by Joining Europe: Accession and Identity Politics in Lithuania“, *Cambridge Review of International Affairs* 16 (2), p. 7.

Lietuvos europietiško vertinimas „skyla“ į dvi prieštaraujančias puses. Vienoje jų teigiama, kad „Lietuva tikrai eina europinės civilizacijos atkūrimo ir įtvirtinimo mūsų valstybėje keliu“⁶⁸. Atkūrimas suponuoja, kad Lietuvos europietiškas buvo užspaustas, jį reikia iš naujo atgaivinti. „Lietuvos žmonės tapatina sugrįžimą į Europą su civilizuoto gyvenimo normų įsigalėjimu savo krašte. <...> Lietuva niekada nebuvo nustojusi tapatinti savęs su Europa. <...> Lietuva ne tik priklauso geografinei Europos erdvei, ji – Europos istorijos komponentas.“⁶⁹ Svarbios vartojamos europietiško ir Europos sąvokos, parodančios, kad Lietuva pirmiausia save laiko Europos, o ne apskritai Vakarų dalimi. Europa matoma ir kaip tam tikrus principus įkūnijanti idėja, ir kaip civilizacija (gyvenimo būdas, istorija), kuriai priklauso Lietuva.

Tačiau tuo pat metu aptinkama priešingą poziciją užimančių nuomonių – „skiriame save prie Vakarų, <...> bet tokią nuostatą <...> skatina noras parodyti savo skirtingumą nuo Rytų, negu mūsų būdas ar elgesio vakarietiškumas“⁷⁰; „<...> Lietuva laisvos europietiškos visuomenės nesukurs“⁷¹. Lietuva yra tiek europietiška, kiek skiriasi nuo Rytų: konstruojant nacionalinį identitetą akcentuojamas europietiškas, nes leidžia brėžti nacionalinės bendruomenės ribas įvardijant priešą – Rytus⁷². Tokių charakteristikų kaip vakarietiško būdo, elgesio ar visuomenės laisvės stoka atskleidžia, kad civilizacinis tapatumas nėra besąlygiškas, kartu parodo pačios Lietuvos nepasitikėjimą savimi kaip Europa.

Ryškančią riboto europietiško liniją labiausiai paaikšina ir apibrėžia nevisavertiškumo akcentavimas: „<...> kaip ten bebūtų, aišku viena: Lietuva savo žaidimo taisyklių Europai neprimės.

⁶⁸ Ozolas R., „Kalendorinis ruduo sutapo su europinių vertybių įtvirtinimo Lietuvoje pavasariu“, *Lietuvos rytas*, 1991, rugsėjo 7, p. 4.

⁶⁹ Laurėnas, p. 5.

⁷⁰ Kuzmickas B., „Skandinaviškoji perspektyva“, *Atgimimas*, 1992, sausio 23–31, p. 5.

⁷¹ Rasimavičius N., „Rusijos interesai ir jų atstovai Lietuvoje“, *Lietuvos aidas*, 1993, gegužės 26, p. 6.

⁷² Vinogradnaitė, 2002, p. 185.

Taigi arba pačiai teks žaisti europietišškai, arba vėl atsigręžti į mums svetimus Rytus.⁷³ Pasakymas „teks žaisti europietišškai“ rodo, kad Lietuvai tai neįprasta, reikės adaptuotis prie europietiško žaidimo taisyklių tam, kad galėtų jaustis visavertė. Bet ir Rytai apibūdinami kaip „svetimi“. Taigi Lietuva savaimė nepriklauso nei Rytams, nei Europai, tačiau renkasi taikytis prie pastarosios, atsiribodama nuo Rytų. Nepasitikėjimas savimi verčia kritikuoti ne tiek Europą, kiek pačią Lietuvą: „<...> dabar Lietuva – pripažinta tarptautinės politikos subjektė. Tačiau provinciali. Visa, ką galim, – tai vilktis Lietuvos keliu į Europą.“⁷⁴ Pasakymas „Lietuvos keliu“ rodo, kad yra savitas Lietuvos kelias, nebūtinai sutampantis su europietišku. Provincialumo akcentavimu tarsi teigiama, kad Lietuva matoma paraštėse, nelygiavertė ir atsilikusi. Į Europą žiūrima tarsi iš šalies, Lietuva atsieta nuo jos, todėl, nors civilizaciniu pagrindu (ypač lyginant su Rytai) šalis laikoma jos dalimi, kartu yra svetima Europai⁷⁵.

Todėl noras tai peržengti užduoda klausimų, susijusių ne tik su tuo, kaip Europa priims Lietuvą, bet ir kaip Lietuva mato save Europoje: „<...> labai svarbu, kuo bus Lietuva Europoje – Vakarų Europos rytinis pakraštys ar vakarinė Rytų Europos dalis. Šiandien dar sunku vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą.“⁷⁶ Ambicijos ir svarstymai, kokia Lietuvos vieta Europoje („vis labiau įsitikinama, kad pokomunistinės Rytų Europos tautos gal niekada netaps tokios, kokios yra

⁷³ Mitė V., „Lietuva – Europa?“ *Atgimimas*, 1991, lapkričio 28–gruodžio 5, p. 3.

⁷⁴ Bielinis, 1993, p. 5.

⁷⁵ Dar viena nepasitikėjimo Europa dimensijų – istorinė atmintis – fiksuojama V. Landsbergio tekstuose: „kai atgimsta, mažų mažiausiai, Rusijos dominavimo siekiai, mes žiūrime į didžiosios Vakarų politikos veidą, norėdami išskaityti ten savo likimą. Nejaugi Europa vėl užleistų Baltijos šalis Rusijai?“ (Landsbergis V., „Baltijos raktas į Europos ateitį“, *Lietuvos aidas*, 1992, lapkričio 12, p. 5); „ateitį lems Europos nusistatymas – ar Baltijos šalys vėl bus matomos Molotovo–Ribentropo pakto pavyzdžiu“ (ten pat, p. 5). Istorinė atmintis, susijusi su Antrojo pasaulinio karo ir pokario situacija, yra vienas šaltinių, stiprinančių nepasitikėjimą Europa. Istorinė atmintis lemia nuogaštavimus, ar tikrai praeitis jau yra praeitis (Malksoo M., *The Politics of Becoming European: A Study of Polish and Baltic Post-cold War Security Imaginaries*, London and New York: Routledge, 2010, p. 85).

⁷⁶ „Laiko ženklai“, *Lietuvos rytas*, 1991, rugsėjo 24, p. 4.

Vakarų Europos tautos⁷⁷), skatina ieškoti savo vaidmens: „Lietuva <...> yra tikras Europos centras, kelių tarp Šiaurės, Vidurio ir Rytų Europos sandūra.“⁷⁸ Konstruojama perspektyva – būti subjektu, kuris vienija ir sujungia aplink esančius. Tai reiškia – tapti centru. Tokia koncepcija – „priartėti prie centro“, „tapti centro dalimi“ – apima dvi priešingas pozicijas ir Lietuvos Europoje supratimo šaltinius: viena, strategija, susijusi su savo mažumo ir marginalumo suvokimu⁷⁹, todėl noru šias problemas spręsti, kita, proeuropietiškas entuziazmas ir savo misijos apibrėžimas – vienyti, telkti, padėti kitoms, kurioms ne taip sekasi, Rytų Europos valstybėms.

Abejonės dėl galimo lygiavertiškumo su kitomis Vakarų Europos valstybėmis verčia ieškoti alternatyvos – kurti stiprų Rytų ir Vidurio Europos valstybių bloką: „Lietuva neįžengs visapusiškai ir garbingai į Europą tol, kol Centrinės ir Rytų Europos šalys netaps savarankiška ir lygiaverte Vakarams bendrija, diktuojančia aplinkybes, o ne priklausoma nuo jų.“⁸⁰ Tapimas centru kartu padėtų įveikti nepasitikėjimą ir suformuluoti šalies, kuriai sekasi, pagelbinčios silpnesnės Rytų Europos valstybėms, įvaizdį: „Lietuva galėtų inicijuoti ir rūpintis į EEB ir NATO neįėjusių ir nuo Rusijos įtakos išsivaduojančių šalių sistemos formavimu.“⁸¹ Taigi jau ankstyvuojau užsienio politikos laikotarpiu plėtojama regiono centro idėja, kuri, Lietuvai tapus NATO ir ES nare, ima dominuoti („beveik visuose pagrindiniuose Lietuvos užsienio politikos tikslus apibrėžiančiuose 2004–2005 metų dokumentuose Lietuva įvardijama kaip regiono arba regioninio bendradarbiavimo centras“⁸²).

⁷⁷ Kuzmickas B., „Į Šiaurę ir į Centrą (bet ne „tarp“)⁷⁷“, *Lietuvos aidas*, 1993, rugsėjo 15, p. 5.

⁷⁸ Butkevičius A., „Esu sąvokos „neutralitetas“ priešininkas“, *Lietuvos aidas*, 1993, kovo 27, p. 5.

⁷⁹ Jakniūnaitė, 2013, p. 35.

⁸⁰ Bielinis, p. 5.

⁸¹ Ten pat, p. 5.

⁸² Miniotaitė, 2006, p. 15.

Ryščiausias Lietuvos siejimo su Europa argumentas – saugumo užtikrinimas⁸³: „<...> nors svetimos kariuomenės Lietuvoje ir nebėra, bet saugumo niekas negarantuoja.“⁸⁴ Saugumo garantijų poreikis kyla dėl Rusijos grėsmės nuojautos⁸⁵: „Lietuva turėtų integruotis į Vakarų. Toks sprendimas suniveliuotų didelę dalį Rytų kaimynų rezgamų pretenzijų, kurios dar ilgai išliks ir bus gana grėsmingos“⁸⁶; „kada kyla ir kita – rusiškosios reintegracijos – banga, stojimas į Europos Tarybą yra itin pageidautinas“⁸⁷. Taigi Europa, galinti užtikrinti saugumą⁸⁸, kalbant O. Waeverio terminais, padeda išvengti grėsmės.

Vakarų organizacijos matomos ypač realistiniam mąstymui būdingame kontekste – vienintelė išeitis užsitikrinti saugumą mažai valstybei („deja, patys galime tik didvyriškai pasipriešinti, bet ne iš tikrųjų apginti savo žemę“⁸⁹) yra šlietis prie didžiųjų klubų. Todėl

⁸³ Iš bendro konteksto iškrinta R. Grigas, kuris teigia, kad „staigus integravimasis į NATO struktūrą stoviničiai kryžkelėje Lietuvai vargu ar būtų naudingas, nebent tuo atveju, jeigu ir Rusija būtų priimta į šią organizaciją. Sprendžiant šį klausimą, reikėtų palaukti, kuria kryptimi suks NATO reorganizavimas ir prasidėjęs bendradarbiavimas su NVS“. Grigas R., „Lietuvos geopolitinė padėtis ir kolektyvinio saugumo principas“, *Atgimimas*, 1992, lapkričio 2, p. 5.

⁸⁴ Saudargas, 1993, rugsėjo 1, p. 5.

⁸⁵ Rusija, tapatinama su Rytų erdve, yra pagrindinis Kitas konstruojant nacionalinę tapatybę, Rusijos grėsmės artikuliavimas palaiko Lietuvos kaip valstybės egzistavimą: „Rusija vis labiau imta traktuoti kaip blogis savaime.“ Šaltinis: Lopata R., Sirutavičius V., Laurinavičius Č., „Kritiškas požiūris į Lietuvos užsienio politiką: kas pasikeitė nuo Augustino Voldemaro laikų?“ *Politologija* 2, 2009, p. 99. Nagrinėjamuose šaltiniuose galima surasti, kad Rusijos grėsmė konstruojama per istorijos aktualinimą dabartyje, įtakos išlaikymą ekonomikoje ir energetikoje, galimą kišimąsi į Lietuvos integracinius tikslus. Taigi tarsi egzistuoja vidinis suvokimas, kad Rusija visada bus grėsmė. Šaltinis: Statkus, Paulauskas, 56.

⁸⁶ Spurga S., „Su kuo Lietuvai vienytis?“ *Atgimimas*, 1992, rugsėjo 21, p. 3.

⁸⁷ Ozolas R., „Iškilmės Strasbūre, kasdienybė Lietuvoje“, *Lietuvos rytas*, 1993, gegužės 18, p. 4.

⁸⁸ Europos, Vakarų Europos ir apskritai Vakarų sąvokų vartojimo problemas išryškina M. Šešelgytė, teigdama, kad Lietuvos diskurse NATO narystė buvo apibūdinama kaip tikslas „sugrįžti į Europą“, „įgyti tinkamą vietą tarptautinėje bendruomenėje“ ir t. t., bet iš tikrųjų reikė Jungtinių Amerikos Valstijų (kurios, beje, nagrinėjamuose tekstuose beveik nėra minimos) teikiamas saugumo garantijas. Šešelgytė M., „Security Culture of Lithuania“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 24, 2010, p. 28.

⁸⁹ Butkevičius A., „Esu sąvokos „neutralitetas“ priešininkas“, *Lietuvos aidas*, 1993, kovo 27, p. 5.

integravimasis į Vakarų organizacijas (dažniausiai kalbama apie Europos Bendriją ir NATO, kai kuriais atvejais – Europos Tarybą ar Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizaciją) yra suvokiamas kaip neišvengiama: „<...> išeitis – jungtis prie Vakarų Europos saugumo zonos ir dalyvauti atitinkamose institucijose, nes tai – vienintelė šiuo metu tikra saugumo garantija.“⁹⁰ Taigi integravimasis į Vakarų organizacijas saugumo prasme suvokiamas kaip vienintelė nepriklausomos Lietuvos egzistavimo sąlyga.

Diskurse neapsieinama be išsiskiriančių ir įtampas atskleidžiančių suvereniteto ir integracijos santykio diskusijų. Svarbios dvi viena kitai priešingos linijos: 1) Lietuvos integracijos palaikymas ir 2) kritika bei su ja susijusios baimės dėl Lietuvos suvereniteto. Pirmuoju atveju sutinkama, kad, „turint galvoje Lietuvos geopolitinę situaciją, suvereniteto apribojimas Bendrijos naudai būtų ne pats blogiausias variantas“⁹¹. Suvereniteto suvaržymas suvokiamas kaip narystės organizacijose sąlyga ir kaina, kurią verta mokėti („tapę nepriklausomi, neišvengiamai virsime priklausomais savo valia, <...> teks daug dirbti, ilgai derėtis, o kai kurių laisvių atsisakyti“⁹²). Integracija palaikoma ir dėl adaptavimosi prie europietiško politinio valstybių modelio: „Vakarų Europa sako nedviprasmiškai pasauliui, kad tautinių valstybių dienos yra suskaitytos, <...> taip ir Lietuva negali pasipriešinti šiai tendencijai, ji negali užsisklęsti savyje, jai lemta atsiverti Europai ir pasauliui, toks yra visų tautų, toks ir jos likimas.“⁹³

Diskurse lygia greta skleidžiasi priešinga diskusija – greitai integravimosi procesai suprantami kaip žalingi Lietuvos nepriklausomumui ir valstybingumui („kai Europos valstybės sąjungos nariai nustoja savo tautinių sienų, pinigų, ir tautinės politikos, labai mažai kas lieka, kad galima būtų apsaugoti tautą nuo išnykimo, ypač Lietuvą

⁹⁰ Ten pat, p. 5.

⁹¹ Butkus M., „Europos integracijos perspektyvos“, *Atgimimas*, 1992, rugpjūčio 31, p. 9.

⁹² Saudargas A., „Sfinksas tebežiūri į Rytus“, *Lietuvos aidas*, 1993, kovo 11, p. 5.

⁹³ Jucevičius F., „Lietuva, demokratija ir globalinė civilizacija“, *Atgimimas*, 1992, spalio 26, p. 5.

ir Estiją⁹⁴). Išryškėja įtampa tarp Europos politinės raidos tendencijų ir Lietuvos aktualijų, kur svarbiausias klausimas tebėra atkurtos valstybės nepriklausomumo išsaugojimas: „<...> tai, kas dabar vyksta Europoje, galima pavadinti nacionalinės valstybės idėjos pabaiga. Šiandieninės Lietuvos aktualijos kitokios – nacionalinės valstybės atributų įtvirtinimas.“⁹⁵ Nacionaliniai atributai – tai ir noras suformuluoti nacionalinę valstybės tapatybę. Integravimosi į Europą atveju jau reikia adaptuotis prie joje vykstančių procesų.

Dar viena baimės integruotis priežastis – Vokietija⁹⁶. Kai kuriuose tekstuose ji reprezentuojama kaip negatyvus Kitas⁹⁷: „<...> mūsų ryšys su Vakarų Europa <...> nėra neproblemiškas jau vien dėl to, kad pakankamai greitai išryškėsiantis Vokietijos dominavimas joje jau yra beveik akivaizdus faktas.“⁹⁸ Vokietijos dominavimas laikomas nepalankiu Lietuvai, nes ji savo ir Vokietijos santykius suvokia kaip didelio ir mažo. Žiūrint į Lietuvos geopolitinę padėtį per Rytų–Vakarų prizmę, Vokietija įkūnija Vakarų negatyvumą: jos bai-

⁹⁴ Kedys J. P., „Į Rytus ar į Vakarus?“, *Atgimimas*, 1991, spalio 10–17, p. 2.

⁹⁵ Laurėnas, p. 5.

⁹⁶ Kai kuriuose tekstuose Vokietija įgyja neigiamą krūvį: „Tikėti demokratine Vokietija tikrai yra pagrindo. Vis dėlto nežinome, ką ji užgiedos, kai nebeturės savo teritorijoje svetimos kariuomenės.“ Butkus Z., „Priešrinkiminė Lietuva: vidaus ir užsienio politikos problemos“, *Lietuvos aidas*, 1992, rugsėjo 5, p. 5. „Labai svarbi Lietuvai Baltijos regiono šalis yra Vokietija. Jos vaidmuo Europoje nuolat didėja. Kai kas baiminasi augančios Vokietijos ekonominės įtakos ir Lietuvoje.“ Nekrašas E., „Užsienio politika: auklių daug, kaip bus su vaiko galva?“, *Lietuvos rytas*, 1992, lapkričio 24, p. 7. „Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą padariniai būtų tokie: 1. Iš Lietuvos prasidėtų masinė migracija, ypač į Vokietiją. 2. Į Lietuvą pradėtų plūsti vokiečių pramoniniai, pirkliai ir kt. turtingi vakariečiai <...>. 4. Kas nepavyko „Drang nach Osten“ vokiečių tankų divizionams, tą dabar jie demokratišku būdu įvykdyd mūsų padedami.“ Kedys, p. 2.

⁹⁷ Toks požiūris į Vokietiją, tikėtina, būdingas tik ankstyvajam Lietuvos saugumo bei užsienio politikos laikotarpiui ir tapatybės formavimui. Šiandien galima matyti gana aiškią Vokietijos reprezentacijos transformaciją (Vokietijos grėsmės nebejauciama). Pavyzdžiui, 2013 metais Vokietijos prezidentui lankantis Lietuvoje, prezidentė teigė, kad „Vokietija yra strateginė Lietuvos partnerė, tvirta mūsų narystės NATO ir ES rėmėja“. Šaltinis: „D. Grybauskaitė: strateginė Lietuvos ir Vokietijos partnerystė – Europos labui“, <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/21359/d_grybauskaite_strategine_lietuvos_ir_vokietijos_partneryste_europos_labui>, 2014 05 05.

⁹⁸ Ozolas R., „Geopolitiniai Lietuvos metmenys“, *Atgimimas*, 1993, vasario 9, p. 7.

mė patvirtina vieną pagrindinių kylančių nuogaštavimų – išnykti ir likti didelių įtakoje prarandant savo nacionalinį pagrindą, jo taip iki galo ir nesuformavus.

Apibendrinant, Europos reprezentacija Lietuvos tapatybėje užima ypatingą vietą. „Grįžimo į Europą“ metafora išreiškė provokarietišką Lietuvos kryptį: atsikratyti sovietinio palikimo ir siekti Europos šalių gyvenimo standartų. Tačiau Lietuvai reikia ne tiek grįžti, kiek tapti lygiaverte Europos šalimi. Nors sutinkama, kad dėl istorinių, kultūrinių, t. y. civilizacinių, sąsajų šalis priklauso Europai (bent jau gerokai labiau nei Rytams), nagrinėjamuose tekstuose gausu nevisavertiškumo jausmo ir abejojimo Lietuva, kaip lygiaverte Vakarų Europos valstybėms. Peršasi išvada, kad, susikertant skirtingoms idėjoms ir pozicijoms, Lietuva vienu metu save laiko Europa, tačiau ne iki galo Europa⁹⁹ („pasirodo, galima būti Europoje ir nebūti Europa“¹⁰⁰). Todėl, žvelgiant per Aš – Kitas skirtį, Europa yra sąlyginis Kitas – norima, kad būtų artimas ir savas, bet lieka apipintas įvairiomis išlygomis, stereotipais ir nepasitikėjimu.

Sutariama, kad Europa (įskaitant ir Vakarų plačiąja prasme, nes kalbama ir apie NATO) yra pagrindinis Lietuvos saugumo garantas. Tačiau Europos teikiamas saugumas netampa Lietuvos tapatybę pripildančiu turiniu. Matoma įtampa tarp siekio įgyvendinti strateginius tikslus ir noro išlaikyti nacionalinę valstybę, suformuoti jos identitetą. Tokia tendencija Lietuvoje atliepia M. Kuus atliktą Estijos tapatybės tyrimą: dėl Rusijos keliamos grėsmės Europos integraciją galima pateikti kaip priemonę sustiprinti valstybės suverenitetą. Paradoksalu, bet Europos integracija taip pat yra konstruojama kaip pavojinga Estijos nacionalinei tapatybei¹⁰¹. Įtampą tarp suvereniteto išsaugojimo ir integracijos kelia ne tiek kultūrinė, kiek ypač politinė integracija. Nagrinėjamu laikotarpiu nėra sutarimo, kad Lietuva jau-

⁹⁹ Malksoo, p. 80.

¹⁰⁰ Laurėnas, p. 5.

¹⁰¹ Kuus M., „European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security“, *Journal of Peace Research* 39 (1), 22, p. 103.

čiasi priklausanti Europai, apibrėžus jos bendruomenę politinės organizacijos terminais. Kitaip tariant, Europa siejama su specifinėmis politinėmis vertybėmis ir standartais, kurie dar nėra būdingi lietuvių bendruomenei¹⁰². Taigi situacija paradoksali: norima būti Europoje ir užsitikrinti saugumą, bet kartu baiminamasi prarasti nacionalinę valstybę.

2.2. Regioninės tapatybės paieškos

Kas yra regionas ir ką reiškia formuoti savo regioninę tapatybę? Regionas gali būti suprantamas kaip junginys, kuriam būdinga bendra tapatybė, institucijos, veiklos, buvimo regionu savijauta¹⁰³. Galimos prielaidos, kad noras nusakyti savo vietą regione rodo pastangas kooperuotis, ieškoti partnerių. Kartu tai tapatybės uždaramo ir lokalumo požymiai. G. Miniotaitė teigia, kad regionas nėra nacionalinių identitetų išvestinė, jo pagrindą sudaro bendros normos ir vertybės¹⁰⁴. Ką tapatinimasis su regionu reiškia Lietuvos tapatybei? Kokį vaidmenį regioninio identiteto paieškos atlieka Lietuvoje? Nagrinėjamuose šaltiniuose aptinkama tuo pat metu vykusių, kai kuriais atvejais vienos kitoms prieštaravusių ir skirtingomis kryptimis orientuotų santykių su trimis regionais – Šiaurės šalimis, Vidurio Europa ir Baltijos šalimis – paieškų.

2.2.1. Lietuva – Vidurio Europa ar Šiaurės šalis?

B. Kuzmickas savo tekstuose išskirtinai konstruoja Lietuvos – Šiaurės šalies – koncepciją, papildančią diskurse randamus būdus konstruoti tapatybę. Ši Lietuvos tapatybės perspektyva tyrime yra verta atskiros analizės, nes šiaurietiškojo identiteto (ar bent jo užuomazgų)

¹⁰² Vinogradnaitė, 2002, p. 187–188.

¹⁰³ Jakniūnaitė D., „Baltic States – Three States, but no Region“, *Baltic Rim Economies. Quartely Review* 4 (15), 2012, p. 57.

¹⁰⁴ Miniotaitė, 2007, p. 16.

atsiradimas buvo visiškai naujas reiškinys Lietuvos istorijoje. Anksčiau Lietuva savęs niekada nelaikė Šiaurės šalimi¹⁰⁵. Tačiau B. Kuzmickas teigia, kad „Lietuvos atveju yra tik vienas kelias – kuo arčiau suartėti su stabilia ir patikima Šiaurės Vakarų Europa“¹⁰⁶.

Kaip apibūdinamas Šiaurės regionas? „Šiaurė – tai Skandinavijos šalys, taip pat ir mūsų Baltijos kaimynės, iš kur mums negresia joks pavojus.“¹⁰⁷ Kitame tekste B. Kuzmickas praplečia geografines ribas teigdamas, kad „Šiaurė – šiaurinė Vokietija, taigi aukščiausios kokybės Vakarai, ypač jeigu dar pridėtume Beniliukso šalis“¹⁰⁸. Kodėl Šiaurės regionas Lietuvai gali būti svarbus? „Šitaip orientuodamiesi galime tikėtis saugaus ir vaisingo bendradarbiavimo, būtino mūsų nepriklausomybei ir savarankiškumui. Orientacijos Šiaurė – Centras prasmė yra galimybė saugiai judėti vakarietiškos integracijos linkme.“¹⁰⁹ B. Kuzmicko pateikti Šiaurės regiono apibūdinimai („negresia pavojus“, „saugus bendradarbiavimas“, „saugus judėjimas integracijos linkme“) atskleidžia Lietuvos artumą Šiaurei, kuri pirmiausia siejama su saugumu. Kitas svarbus dalykas – „kokybiškumas“, kuris gali būti vertinamas kaip ateities projekcija – Lietuva turėtų siekti Skandinavijai, Vokietijai ir Beniliuksui būdingo lygio, priklausyti „kokybiškų“ valstybių klubui.

B. Kuzmickas pripažįsta, kad „<...> Lietuva yra piečiausia Baltijos valstybė, labiau už šiaurines kaimynes susijusi – tik istoriškai ir kultūriškai – su Vidurio Europos šalimis“¹¹⁰, todėl „Lietuvai įsitvirtinti Šiaurės bei Šiaurės Vakarų kryptimi, atitinkamai ugdant savo regioninę tapatybę, nebus lengva, nes tai mūsų krašto istorijoje nauja perspektyva“¹¹¹. B. Kuzmickas atliepia anksčiau minėtą E. Nekrašo

¹⁰⁵ Nekrašas, 1998, p. 101–102.

¹⁰⁶ Kuzmickas B., „Lietuvos padėtis sudėtingesnė“, *Lietuvos aidas*, 1993, rugpjūčio 24, p. 5.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 5.

¹⁰⁸ Kuzmickas, 1993, rugsėjo 15, p. 5.

¹⁰⁹ Ten pat, p. 5.

¹¹⁰ Kuzmickas, 1993, rugpjūčio 24, p. 5.

¹¹¹ Kuzmickas, 1993, rugsėjo 15, p. 5.

teiginį, kad Lietuva niekada nebuvo šiaurės valstybė, todėl neaišku, koku pagrindu su tuo regionu tapatintis. „Ryšius su Skandinavijos šalimis turime plėtoti kliaudamiesi vien savo jėgomis, daug ką pradėdami nuo nulio, nes neturime nei skaitlingesnės išeivijos tose šalyse, nei istorinių bendradarbiavimo tradicijų.“¹¹² Taigi B. Kuzmickas savo tekstuose konstruoja visiškai naują perspektyvą, kuri turi būti sukurta. Tapatinimasis su Šiaurės regionu yra grynai politinis projektas, grindžiamas palankumu dėl Lietuvos saugumo užtikrinimo ir noro „perimti“ Šiaurės šalių „kokybę“¹¹³.

Aiškėja, kad B. Kuzmicko formuojama šiaurietiška perspektyva neatsiejama nuo integravimosi į Vakarų organizacijas proceso. Yra du „grįžimo į Europą“ pasirinkimai: „Lietuva gali veikti Vakarų link ir per Skandinaviją, ir per Vidurio Europą. Pastarasis kelias yra artimesnis istoriškai, bet dabartiniu metu dėl įvairių priežasčių nepatikimas.“¹¹⁴ Vidurio Europa atmetama teigiant, kad yra nepatinkama. Taigi Šiaurė yra kelias, kuriuo saugiausiai galima eiti integracijos link: „<...> patikimiausia tvirto išėjimo į Vakarų Europą kryptimi reikėtų laikyti Šiaurės šalį, kurių ne tik mentalitetas, savitarpio bendradarbiavimo standartai, bet ir tarptautinės orientacijos mums yra aiškiai palankūs.“¹¹⁵ Vadinasi, pagrindiniai argumentai sietis su regionu – pagalba integruojantis ir saugumas.

Vis dėlto Šiaurės šalys Lietuvos tapatybėje yra Kitas todėl, kad svetimas. Nors žiūrima palankiai, norima lygiuotis (todėl Šiaurės ša-

¹¹² Kuzmickas, 1992, sausio 23–31, p. 5.

¹¹³ 2012 metais iškėlus Lietuvos – Šiaurės šalies – idėją, politologas M. Jurkynas teigė, kad „jeigu pažiūrėtume į Šiaurės šalį, tai, ko gero, jų atžvilgiu mes turime mažiausiai arba beveik neturime istorinių kompleksų. Mūsuose neigiamo nusistatymo ar kompleksų šiauriečių atžvilgiu yra labai nedaug arba jų beveik nėra. Ir tai iš tiesų pozityvus dalykas“. Šaltinis: Samoškaitė E., „M. Jurkynas: galiu nuraminti svajotojus – Šiaurės šalimi netapsime“, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/mjurkynas-galiu-nuraminti-svajotojus-siaures-salimi-netapsime.d?id=54774851>>, 2014 05 13. Taigi ši mintis rodo, kad vėliau istorinių sąsajų su Šiaurės regionu nebuvimas netgi traktuojamas kaip pranašumas, padedantis lengviau formuoti santykius, nei trūkumas.

¹¹⁴ Kuzmickas, 1993, rugpjūčio 24, p. 5.

¹¹⁵ Ozolas, 1993, vasario 9, p. 7.

lys neįgyja neigiamo krūvio), tačiau, nesant jokio buvimo Šiaurės šalimi pagrindo, atsiranda įtampa: ši perspektyva atitinka poreikius, bet reikia sukurti pamatą, kuriuo remiantis ji galėtų tapti sava. Įtampą tik sustiprina Lietuvos – Šiaurės šalies – tapatybės konstravimui priešpriešinamas ir su šia kryptimi tarsi nesuderinamas Vidurio Europos regionas: „<...> šliedamiesi prie Skandinavijos, pabrėžtinai atsiskirsime nuo genetiškai artimesnės Centrinės ir Rytų Europos. Atitolsime, vadinasi, atsiliksime.“¹¹⁶

Kas yra Vidurio Europa? Regionui priskiriamos tos šalys, kurios nėra Vakarų Europoje, tačiau nenori tapatintis su Rusija ir jos įtaka¹¹⁷. Jos siekia atsiskirti nuo Rytų Europos ir konstruoja save remdamosi civilizaciniu, moraliniu pranašumu prieš mažiau civilizuoatą Rusiją¹¹⁸. Taigi matomi du svarbūs Vidurio Europos identifikavimosi momentai: bendras Kitas – Rusija, bet kartu distinkcija nuo Vakarų Europos. Nors teigiama, kad „dar nėra aiškaus atsakymo, <...> kur prasideda ir baigiasi Vidurio Europa“¹¹⁹, galima aptikti ir geografines ribas – „į šį junginį [Vidurio Europą – J. L.] natūraliai įeina Suomija, <...> Baltijos kraštai, Lenkija, Čekija, Slovakija, Vengrija, Rumunija“¹²⁰. Taigi Lietuva tiek dėl bendrai identifikuojamo Kito – Rusijos (kaip tam tikros tapatybės charakteristikos), tiek dėl geografinių apibrėžimų gali būti laikoma Vidurio Europos dalimi ar bent jau artima jai.

Vidurio Europos vertinimas, kaip ir kitų regionų, remiasi noru priklausyti stipriam, įtakos turinčiam junginiui. Pavyzdžiui, „kai aš kalbėjau apie mūsų jungimąsi <...> su Vyšegrado ketvertu, <...> turėjau omeny, kad tai ne atskirta nuo NATO. Tiesiog kaip akstinas, kad tai mes dabar jėga. Tada būtų daug svaresnis mūsų bendras žodis, no-

¹¹⁶ Bielinis, p. 5.

¹¹⁷ Ozolas R., Bielinis L., „Lietuva Europos kontekste“, *Atgimimas*, 1993, rugsėjo 8, p. 13.

¹¹⁸ Kuus M., „Europe’s Eastern Expansion and the Reinscription of Otherness in East-Central Europe“, *Progress in Human Geography*, August 28, 2004, p. 476.

¹¹⁹ Lopata, Žalys, p. 17.

¹²⁰ Ozolas R., Bielinis L., „Lietuva Europos kontekste“, *Atgimimas*, 1993, rugsėjo 8, p. 13.

rint susijungti su NATO beveik lygiaverčiais pagrindais¹²¹. Svarstymas apie regioną vėlgi remiasi integracijos ir saugumo užtikrinimo kontekstais. „Mes dabar jėga“ ar „svaresnis mūsų žodis“ rodo, kad norima vieningo stipraus regioninio darinio, kuris spęstų tiek ateities (saugumo užtikrinimo), tiek praeities klausimus: „<...> svarbiu dalyku tampa Vidurio Europos valstybių bendradarbiavimas, ieškant bendrų „išėjimo iš socializmo būdų.“¹²² Vidurio Europos regionas, kaip anksčiau aptartas Šiaurės, nagrinėjamas per strateginę prizmę: jungtis prie tų, su kuriais palankiau pasiekti savo tikslus. Kartu ryškėja tapatybės požymiai – vienytis su regionu tam, kad būtų perliptas nepasitikėjimas savo mažumu ir vaidmens menkumu. Vidurio Europa, dėl tam tikrų istorinių, kultūrinių sąsajų, neigiamo nusiteikimo Rusijos atžvilgiu, „išėjimo iš socializmo“ poreikio laikoma vienu iš galimų variantų.

Apibendrinant, B. Kuzmickas diskurse iškelia Lietuvos – Šiaurės šalies – idėją. Tai naujas, Lietuvos tapatybės kontekste neegzistavęs projektas. Nors B. Kuzmicko Šiaurės regionui priskiriamos charakteristikos („kokybiškumui“, patikimumui, saugumui ir kt.) atskleidžia palankų požiūrį, pripažįstama, kad istorinių ir kultūrinių sąsajų tarp Lietuvos ir Šiaurės Europos nėra. Todėl, viena vertus, noras priskirti save Šiaurei, kita vertus, pagrindo tam nebuvimas lemia įtampos susidarymą. Visai kita ir su orientacija į Šiaurę nesusijusi kryptis – Vidurio Europa. Nors B. Kuzmicko įvardijama kaip nepatikima ir diskurse plačiai neanalizuojama, laikoma istoriškai, kultūriškai artimesne Lietuvai. Nepaisant paieškų, kuris regionas daugiau ar mažiau istoriškai susijęs su Lietuva (vienas argumentų ieškoti bendros regioninės tapatybės), į abu žiūrima kaip į tramplinus¹²³, per kuriuos galima patekti į Europą ir įgyvendinti strateginius tikslus.

¹²¹ „Diskusija prie apskritojo stalo apie Lietuvos užsienio politiką 1993-aisiais“, *Atgimimas*, 1994, sausio 12, p. 10–15.

¹²² Kuzmickas, 1993, rugpjūčio 24, p. 5.

¹²³ Lopata, Žalys, p. 17–18.

2.2.2. Baltijos regionas: ar egzistuoja baltiškoji tapatybė?

Baltijos šalių regionas¹²⁴ diskurse aptariamas plačiausiai – tai rodo, kad kiti du minėti regionai nėra lygiavertės alternatyvos šiam. Atrodytų, nieko stebėtino: atkūrusias nepriklausomybę šias šalis vienijo bendra provakarietiška orientacija, siekimas tapti NATO narėmis, aktyvus dalyvavimas prisijungimo prie Europos Bendrijos procesuose ir atsargūs santykiai su Rusija¹²⁵. Tačiau kas yra baltiškoji tapatybė ir kokia jos vieta Lietuvos tapatybės kontekste? Ar Baltijos regionas yra politinis ir kultūrinis fenomenas, kuris realiai egzistuoja, ar tai tik Baltijos tautų artimumas, paveldėtas iš sovietinių laikų?¹²⁶ Nagrinėjamos linijos: 1) bendrą istorinę patirtį turinčių valstybių sąjunga; 2) Baltijos regionas kaip neutrali, narių saugumą užtikrinanti sąjunga; 3) išorinių veikėjų požiūris į Baltijos valstybes kaip į bendrą regioną.

Istorinės patirties vaidmuo, kaip veiksnys, formuojantis bendrą Baltijos šalių tapatybę, vertinamas nevienodai. Vienų istorija laikoma vienijančiu pagrindu¹²⁷ („visoms trims Baltijos respublikoms būdinga ne tik bendra kova dėl išsivadavimo iš SSRS, bet ir bendra istorija XIX a. ir po 1918 m., lėmusi ir daugelį kultūrinių bendrumų“¹²⁸). Pa-

¹²⁴ Baltijos šalių regionas tekstuose susikloja su Baltijos jūros šalių ir Baltoskandijos sąvokomis: „<...> ar daug galime tikėtis iš „Baltoskandijos“?“, Bielinis, p. 5; „Lietuvos įstojimas į <...> Baltijos jūros šalių Tarybą“, Ozolas R., „Įkurta Baltijos Asamblėja“, *Atgimimas*, 1991, lapkričio 14–28, p. 4. Sąvokos yra painiojamos tarpusavyje, sunku suvokti, ar kalbama apie atskirus regionus, ar jie sunivelijuojami (pavyzdžiui, R. Grigas Baltijos šalis ir Baltoskandiją laiko sinonimais: „<...> Baltijos šalių (Baltoskandijos) bendrijoje“, Grigas, p. 5). Todėl dėmesys kreipiamas į Baltijos šalių regioną.

¹²⁵ Miniotaite G., „Convergent Geography and Divergent Identities: A Decade of Transformation in the Baltic States“, *Cambridge Review of International Affairs* 16 (2), 2003, p. 4.

¹²⁶ Butkus A., Donskis L., „The Baltics – A Forgotten Future Project“, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2007, p. 186.

¹²⁷ Kęstutis Girnius 2012 m. savo straipsnyje persako Toomo Hendriko Ilveso mintį, kad nereikia manyti, jog Baltijos šalis sieja glaudesni ryšiai vien dėl to, kad visos trys buvo tuo pačiu metu okupuotos ir tuo pačiu metu išsivadavo. Girnius K., „Baltijos šalių (ne)vienybė?, *Lzinios.lt*, 2012, <<http://lzinios.lt/lzinios/Komentarai/Baltijos-saliu-ne-vienybe>>, 2014 04 20.

¹²⁸ Palmaitis L., „Nei Rytai, nei Vakarai“, *Atgimimas*, 1993, liepos 14, p. 5.

našios šalių patirtys XX a. yra bene svariausios, kuriomis grindžiama Baltijos šalių vienybė. Taip pat teigiama, kad „istorinė patirtis <...> nedviprasmiškai liudija, kokios grėsmės pašonėje gyvename“¹²⁹. Visos trys valstybės suvokia grėsmingą Kitą, kurio buvimas gali būti laikomas bendrą tapatumą konstruojančiu veiksniu. Tačiau yra ir priešingų pozicijų – „trijų kraštų glaudesnę ryšį sunkina skirtinga jų istorinė, kultūrinė, religinė, nacionalinė padėtis“¹³⁰. Teiginys, kad „pernelyg demonstratyvus lietuvių didžiavimasis savo garbinga praeitimi ir latvių bei estų valstybingumo neturėjimas <...> taip pat kliudo bendrauti“¹³¹, rodo siauras ribas (turbūt tik XX a.), kuriose Lietuva per istoriją gali ieškoti bendrumo su Latvija ir Estija. Didžiavimosi paminėjimas atskleidžia polinkį atskirti save, pabrėžti, akcentuoti šalies savitumą ir ieškoti priešasčių tariamai tuos ypatumus patvirtinti¹³².

Saugumas ir šiuo atveju tampa bene pagrindiniu regiono valstybes suartinančiu veiksniu: „savo šalių saugumu Baltijos valstybės turi rūpintis kartu. Juk jos suinteresuotos viena kitos išlikimu“¹³³; „pasirenkant gynybinius partnerius, Lietuvai reikėtų labiau orientuotis į savo artimiausias kaimynes Latviją ir Estiją“¹³⁴. Pasakymai „turi rūpintis kartu“, „gynybiniai partneriai“, „artimiausios kaimynės“ išreiškia artumą ir palankumą kitoms Baltijos valstybėms. Jos laikomos patikimomis saugumo užsitikrinimo prasme, keliama Baltijos šalių saugumo sąjungos vizija: „<...> geriausias <...> būtų vis aktyvesnis Lietuvos dalyvavimas trečiosios, neutralios Europos jėgos – Baltijos šalių (Baltoskandijos) bendrijoje ir jos visokeriopas stiprinimas.“¹³⁵ Atrodytų, toks projektas (kaip tarpukariu egzistavusios idėjos prikėlimas) yra savotiška alternatyva (trečia neutrali saugumo sąjunga)

¹²⁹ Bačiulis A., „Baltijos vienybės link“, *Atgimimas*, 1993, lapkričio 3, p. 3.

¹³⁰ Medalinskas A., „Kliūtys Baltijos kelyje“, *Atgimimas*, 1993, balandžio 20, p. 7.

¹³¹ Ten pat, p. 7.

¹³² Miniotaitė, 2003, p. 5.

¹³³ Butkus, 1992, rugsėjo 5, p. 5.

¹³⁴ Grigas, p. 5.

¹³⁵ Ten pat, p. 5.

egzistuojančioms kitoms saugumo struktūroms. Tokį savito kelio ir glaudesnių ryšių su artimesnėmis šalimis išskėlimą galima laikyti dar vienu būdu ar variantu siekti saugumo. Saugumas (ne istorija ar kiti veiksniai) tampa tuo neginčijamu argumentu kitas Baltijos šalis laikyti partnerėmis ir vienyti į regioną.

Didelę įtaką regiono vaizdiniui daro galvojimas, kaip mus mato išorė: „Europos šalys ir Skandinavija vos ne primygtinai ragina Baltijos valstybes integruotis tarpusavyje, dažnai pabrėždamos, kad mato jas kaip visumą“¹³⁶; „Vakarai pripažįsta Baltijos šalis tik kaip bendrą visumą, o ne kaip atskiras respublikas“¹³⁷. Susidaro įspūdis, kad intensyvų kalbėjimą apie Baltijos šalių susivienijimą lemia ne vidinis poreikis, o baimė prarasti Vakarų dėmesį: „pasauliui, pirmiausia Europai, Baltijos šalys labiausiai įdomios ne pavieniui, o kaip vieningas regionas“¹³⁸; „kartu liekame tvirti Baltijos šalių suartėjimo šalininkai, nes negalima prarasti to palankumo ir dėmesio, kurį pasaulyje įgijome savo bendromis ir taikingomis pastangomis“¹³⁹. Aiškėja, kad Baltijos šalių regionas yra labiau išorės formuluojama koncepcija, kurią Lietuvoje inertiškai bandoma priimti („Vakarai tiesiog patogiai suplakė tris šalis į vieną geopolitinį darinį, primetant „Baltijos vienybę“ trims istoriškai ir kultūriškai skirtingoms šalims“¹⁴⁰). Tą patvirtina D. Jakniūnaitė, teigdama, kad Baltijos valstybių apibūdinimas buvo daugiausia naudojamas išorinių veikėjų: tarpukariu laikytasi neutralaus buferio idėjos, sovietmečiu sustiprinta Baltijos respublikų konceptualizacija, kuri vyko ir žlugus SSRS¹⁴¹.

Baltijos regionas laikomas ne tik didesnio saugumo, bet ir greitesnės integracijos priemone – „regioninė integracija ne tik nekludys, bet netgi pagreitins integraciją į Europą“¹⁴². Nors kalbėjimas apie

¹³⁶ Bačiulis, p. 3.

¹³⁷ Gudas, p. 1.

¹³⁸ „Laiko ženklai“, *Lietuvos rytas*, 1993, balandžio 23, p. 4.

¹³⁹ Kuzmickas, 1992, sausio 23–31, p. 5.

¹⁴⁰ Paulauskas K., „The Baltic States: Picking Regions, Shedding Myths, Decoding Acronyms“, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2005, p. 52.

¹⁴¹ Jakniūnaitė, 2012, p. 57.

¹⁴² Bačiulis, p. 3.

saugumo sąjungą atrodė kaip savitos baltiškiosios tapatybės ieškojimas, tačiau Baltijos regionas – tik tramplinas į Europą. Teiginys, kad „tiesioginė pavienių Baltijos šalių integracija į Europos Bendriją šiuo metu tereikštų tik patekimą į vokiškojo kapitalo politiškai ir kultūriškai valdomą sferą. Norėdami patekti į Europos Bendriją lygiomis su Vokietija, pirmiausia turime integruotis Pabaltijyje“¹⁴³, dar kartą patvirtina požiūrį į Vokietiją, kaip neigiamą Kitą. Taip pat įrodo, kad Lietuvai regionas yra reikalingas atsverti, balansuoti didesnes valstybes („patekti lygiomis su Vokietija“). Taigi Baltijos šalys kaip regioninis darinys vėlgi Lietuvai tėra priemonė integruotis saugiau, patikimiau ir greičiau.

Baltijos regionas nėra reikšminga Lietuvos tapatybės dalis. Visų pirma, tapatinimasis per istoriją yra labai ribotas. Saugumas tebėra vienintelis neginčijamas argumentas, dėl kurio užsitikrinimo verta vienytis ir formuoti Baltijos šalių regioną. Reikšmingas Europos priimamas įvaizdis (į Lietuvą, Latviją ir Estiją žiūrima kaip į vientisą junginį, vadinasi, reikia patiems stengtis tokiam būti). Galiausiai paaiškėja, kad pačiai Lietuvai Baltijos regionas yra viena galimų priemonių ir alternatyvų greičiau integruotis į Europą. Todėl jis reikalingas „iš išskaičiavimo“, siekiant nacionalinių strateginių tikslų. Kaip ir kiti aptarti regionai, Baltijos regionas – tik dar vienas kelias ar tramplinas, bet ne unikalus ir svarbus tapatybės dėmuo.

Trys regionai – Baltijos šalių, Šiaurės šalių ir Vidurio Europos – yra trys skirtingos, iš dalies konfliktuojančios ir tuo pat metu diskurse nagrinėjamos alternatyvos, suprantamos kaip daugiau ar mažiau tinkami būdai Lietuvai eiti į Europą. Toks instrumentinis požiūris į juos atskleidžia įdomią Lietuvos tapatybės tendenciją – regionas suprantamas kaip vienas darinys, turintis įtaką ir vaidmenį, galintis atsverti ir balansuoti didžiųjų valstybių galią. Lietuva, jausdama nepasitikėjimą ir nevisavertiškumą, suvokdama, kad mažo ir didelio santykis jai nepalankus, bijo integruotis į Europą viena, todėl ieško regiono, prie kurio prisiliejus būtų galima įveikti savo nepasitikėjimą ir su-

¹⁴³ Palmaitis, p. 5.

mažinti atotrūkį tarp didelio ir mažo, atsikratyti „sugrįžimo į Europą“ kompleksų. Taigi diskusijos apie regionus, viena vertus, rodo tapatybės proeuropietišumą (nors ir alternatyvios regioninės projekcijos, visos trys apmąstomos integracijos kontekste), kita vertus, patvirtina tapatybės įtampas, diagnozuojamas nagrinėjamuose šaltiniuose. Diskusijos apie regionus puikiai atskleidžia, iš kokių sudėtingų ir painių perspektyvų yra bandoma siekti įgyvendinti strateginius tikslus ir konstruoti savo tapatybę.

Išvados

Ankstyvasis Lietuvos saugumo bei užsienio politikos (kartu ir tapatybės konstravimo) laikotarpis moksliniuose darbuose beveik neanalizuotas. Daugiausia telkiamasi į laikotarpius po 1994 ar 2004 metų tarsi suponuojant, kad laikas nuo valstybės tarptautinio pripažinimo iki 1994 metais suformuluotų strateginių tikslų nebuvo išskirtinis. Tačiau dėmesys spaudoje skelbtoms diskusijoms parodė, kad tuo metu Lietuvoje vyko intensyvūs intelektualų, politikos apžvalgininkų, visuomenės veikėjų, politikų svarstymai apie Lietuvos saugumo bei užsienio politiką, atskleidę, visų pirma, norą suformuluoti nacionalinę tapatybę integravimosi procesų kontekste. Siekiant išsiaiškinti, kaip buvo konstruojama Lietuvos nacionalinė tapatybė ir kokios įtampas atsiskleidžia, pasitelktas diskurso analizės metodas, leidęs tyrinėti pagrindinę medžiagą – iš trijų laikraščių atrinktus tekstus. Reikšmių interpretacijos rezultatų dalyje pateiktos dviem lygmenimis: diskusijos dėl Lietuvos „grįžimo į Europą“ ir regioninio identiteto paieškos.

1) diskurse dominuoja kalbėjimas apie Europą. Tačiau sunku iki galo surasti jos supratimą: skirtingų organizacijų, sąvokų (Europa, Vakarai, Vakarų Europa ir t. t.) paminėjimai neleidžia nubrėžti aiškių Europos ribų. Kitas svarbus dalykas – iki galo nėra sutariama, ar Lietuva priklauso europietiskajai civilizacijai. Pagrindiniu proeuropietiškos tapatybės konstravimo argumentu tampa saugumo užsitikri-

rimas. Todėl Europa Lietuvos tapatybėje yra sąlyginis Kitas: ryškus Lietuvos nevisavertiškumas ir nepasitikėjimas savimi kaip lygiaverte kitoms Europos šalims valstybė. Taigi jau ankstyvuju laikotarpiu, dar tik einant integracijos link, kyla Lietuvos politinio ir tapatybinio buvimo Europoje klausimų, vedančių prie įtampos susidarymo;

2) į regionus žiūrima kaip į galimybę išspręsti identiteto problemas. Priklausymas vienam iš trijų alternatyvių diskurse aptariamų regionų tarsi padėtų peržengti nevisavertiškumo ir nepasitikėjimo kompleksus ir jaustis lygiaverte Europos dalimi. Regionas galėtų pagreitinti integravimąsi, užtikrinti saugumą, o kartu padėti spręsti tapatybės problemas „sugrįžus“. Tačiau nagrinėjant tekstus taip ir nepavyko surasti galutinio paaiškinimo, kas Lietuvai yra regioninė tapatybė, koku pagrindu renkama iš trijų variantų ir kokiame regione save mato Lietuva. Galimas tik toks atsakymas: į regionus žiūrima kaip į kelius ir tramplinus „sugrįžti į Europą“.

Lietuvos tapatybė nagrinėjamu laikotarpiu yra ikiintegracinės būklės. Draugų, partnerių paieškos ir bandymai tapatintis su jais kyla iš didelio saugumo poreikio, kuris atrodo įgyvendinamas tik įstojus į Vakarų organizacijas. Todėl ir tapatybė konstruojama proeuropietiška kryptimi, o savęs identifikavimas ir santykiai su Vakarais ar regionais laikomi priemonėmis, galinčiomis padėti greičiau pasiekti integraciją ir saugumą. Vis dėlto ikiintegracinė būklė lemia įtampos susidarymą, nes nacionalinė tapatybė neišvengiamai turi atitikti iš anksto nulemtus ir strateginius Lietuvos tikslus atitinkančius rėmus.

Skirtingo masto lygmenys – Europa, regionai – atrodytų, yra pagrindas užpildyti tapatybės turinį. Tačiau Lietuvos identitetas orientuotas tik į Europą eliminuojant kitus galimus dėmenis, o ir tapatinimasis su ja yra sąlyginis. Todėl tapatybė laikosi ant riboto proeuropietiško, o kiti galimi lygmenys (šiuo atveju regionai) yra tik daliniai papildiniai, kurie turėtų padėti būti Europoje, tačiau jokio aiškaus ir apibrėžto santykio su jais nerandama. Svarstymai ir diskusijos parodo paieškas, kaip ir kuo užpildyti tapatybę, tačiau galiausiai daroma išvada, kad nė viena kryptis nėra artima ar integrali AŠ dalis.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- „Diskusija prie apskritojo stalo apie Lietuvos užsienio politiką 1993-aisiais“, *Atgimimas*, 1994, sausio 12.
- „Laiko ženklai“, *Lietuvos rytas*, 1993, balandžio 23.
- „Laiko ženklai“, *Lietuvos rytas*, 1991, rugsėjo 24.
- „Svarbiausios Lietuvos nacionalinio saugumo ir gynybos nuostatos. Projektas“, *Lietuvos aidas*, 1993, gruodžio 10.
- Abdelal R. et al., „Identity as a Variable“, *Perspectives on Politics* 4, 2006.
- Bačiulis A., „Baltijos vienybės link“, *Atgimimas*, 1993, lapkričio 3.
- Bielinis L., „Lietuvai nereikia pasyvios užsienio politikos“, *Atgimimas*, 1993, liepos 14.
- Brown Ch., „Borders and Identity in International Political Theory“, Albert M., Jacobson D., Lapid Y. (eds.), *Identities, Borders, Orders. Rethinking International Relations Theory*, Mineapolis/London: University of Minnesota Press, 2001.
- Butkevičius A., „Esu sąvokos „neutralitetas“ priešininkas“, *Lietuvos aidas*, 1993, kovo 27.
- Butkus A., Donskis L., „The Baltics – A Forgotten Future Project“, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2007.
- Butkus M., „Europos integracijos perspektyvos“, *Atgimimas*, 1992, rugpjūčio 31.
- Butkus Z., „Priešrinkiminė Lietuva: vidaus ir užsienio politikos problemos“, *Lietuvos aidas*, 1992, rugsėjo 5.
- Campbell D., *Writing Security. United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992.
- Campbell D. et al., „Performing Security: The Imaginative Geographies of Current US Strategy“, *Political Geography* 26 (4), 2007.
- Drulak P., „Introduction: The Return of Identity to European Politics“, Drulak P. (ed.), *National and European Identities in EU Enlargement*, Prague: Institute of International Relations, 2001.
- D. Grybauskaitė: *strateginė Lietuvos ir Vokietijos partnerystė – Europos labui*, <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/21359/d_grybauskaite_strategine_lietuvos_ir_vokietijos_partneryste_europos_labui>.
- Girnius K., „Baltijos šalių (ne)vienybė?, *Lzinios.lt*, 2012, <<http://lzinios.lt/lzinios/Komentarai/Baltijos-saliu-ne-vienybe>>.
- Grigas R., „Lietuvos geopolitinė padėtis ir kolektyvinio saugumo principas“, *Atgimimas*, 1992, lapkričio 2.
- Gudas V., „Vakarai orientuojasi į Baltijos regioną, o ne į jo šalis“, *Lietuvos rytas*, 1991, lapkričio 22.
- Hansen L., *Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War*, London and New York: Routledge, 2006.

Huntington S. P., *Civilizacijų susidūrimas ir pasaulio pertvarka*, Vilnius: Metodika, 2011.

Jakniūnaitė D., „Baltic States – Three States, but no Region“, *Baltic Rim Economies. Quarterly Review* 4 (15), 2012.

Jakniūnaitė D., „Baltijos valstybės ir Rusija: liminali dvišalių santykių būseną“, *Politologija* 3 (71), 2013.

Jakniūnaitė D., „Naujausios tendencijos tarptautinių santykių teorijoje: konstruktyvizmas, postmodernizmas ir virtualizmas“, *Politologija* 4 (20), 2000.

Jonavičius L., „Geopolitical Projections of New Lithuanian Foreign Policy“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 17, 2006.

Jucevičius F., „Lietuva, demokratija ir globalinė civilizacija“, *Atgimimas*, 1992, spalio 26.

Karpavičiūtė I., „Kaita ir nacionalinė tapatybė užsienio politikos studijose: Lietuvos atvejis“, *Politikos mokslų almanachas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2013.

Kedys J. P., „Į Rytus ar į Vakarus?“, *Atgimimas*, 1991, spalio 10–17.

Krupavičius A., „Lietuva, kur eini? Arba variacijos pokomunistinės transformacijos tema a la Z. Brzezinski“, *Atgimimas*, 1993, gruodžio 1.

Kuus M., „Europe’s Eastern Expansion and the Reinscription of Otherness in East-Central Europe“, *Progress in Human Geography*, August 28, 2004.

Kuus M., „European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security“, *Journal of Peace Research* 39 (1), 22.

Kuus M., „Ubiquitous Identities and Elusive Subjects: Puzzles from Central Europe“, *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 32 (1), 2007.

Kuzmickas B., „Į Šiaurę ir į Centrą (bet ne „tarp“)“, *Lietuvos aidas*, 1993, rugsėjo 15.

Kuzmickas B., „Lietuvos padėtis sudėtingesnė“, *Lietuvos aidas*, 1993, rugpjūčio 24.

Kuzmickas B., „Skandinaviškoji perspektyva“, *Atgimimas*, 1992, sausio 23–31.

Landsbergis V., „Baltijos raktas į Europos ateitį“, *Lietuvos aidas*, 1992, lapkričio 12.

Laurėnas V., „Ar suspėsime į Europą“, *Atgimimas*, 1992, vasario 15–23.

Lopata R., „Debatai dėl Lietuvos užsienio politikos“, *Politologija* 1 (57), 2010.

Lopata R., Sirutavičius V., Laurinavičius Č., „Kritiškas požiūris į Lietuvos užsienio politiką: kas pasikeitė nuo Augustino Voldemaro laikų?“, *Politologija* 2, 2009.

Lopata R., Žalys V., „Lietuvos geopolitinis kodas“, *Politologija* 6, 1995.

Mälksoo M., *The Politics of Becoming European: A Study of Polish and Baltic Post-cold War security Imaginaries*, London and New York: Routledge, 2010.

Medalinskas A., „Kliūtys Baltijos kelyje“, *Atgimimas*, 1993, balandžio 20.

Miniutaitė G., „Europos normatyvinė galia“ ir Lietuvos užsienio politika“, *Politologija* 3 (43), 2006.

Miniutaitė G., „Convergent Geography and Divergent Identities: A Decade of Transformation in the Baltic States“, *Cambridge Review of International Affairs* 16 (2), 2003.

Miniotaitė G., „Lietuvos saugumo ir gynybos politika: raida ir perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, 2007.

Miniotaitė G., *Lietuvos užsienio ir saugumo / gynybos politika (1990–2007): naujojo tapatumo paieškos*, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007.

Miniotaitė G., „Lithuania’s Evolving Security and Defence Policy: Problems and Prospects“, *Lithuanian Annual Strategy Review 2006*, 2007.

Miniotaitė G., *The Security Policy of Lithuania and the „integration dilemma“*, Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology, 1999.

Miniotaitė G., Jakniūnaitė D., „Lietuvos saugumo politika ir identitetas šiuolaikinių saugumo studijų požiūriu“, *Politologija* 3 (23), 2001.

Mitė V., „Lietuva – Europa?“, *Atgimimas*, 1991, lapkričio 28–gruodžio 5.

Nekrašas E., „Is Lithuania a Northern or Central European Country?“, *Lithuanian Political Science Yearbook 1999*, 2000, p. 1–2.

Nekrašas E., „Lietuvos laivas užsienio politikos vandenyse“, *Atgimimas*, 1993, balandžio 14.

Nekrašas E., „Lietuvos regioninis identitetas. Kas mes esame?“, *Seminarai. Atviros visuomenės kolegija*, Vilnius: Vytury, 1998.

Nekrašas E., 2000, p. 1–19.

Nekrašas E., „Lithuania’s Identity and Place in Europe“, *Dialogue & Universalism* 13(½), 2003.

Nekrašas E., „Užsienio politika: auklių daug, kaip bus su vaiko galva?“, *Lietuvos rytas*, 1992, lapkričio 24.

Noreen E., Sjostedt R., „Estonian Identity Formations and Threat Framing in the Post-Cold War Era“, *Journal of Peace Research* 41 (6), 2004.

Ozolas R., „Geopolitiniai Lietuvos metmenys“, *Atgimimas*, 1993, vasario 9.

Ozolas R., „Įkurta Baltijos Asamblėja“, *Atgimimas*, 1991, lapkričio 14–28.

Ozolas R., „Iškilmės Strasbūre, kasdienybė Lietuvoje“, *Lietuvos rytas*, 1993, gegužės 18.

Ozolas R., „Kalendorinis ruduo sutapo su europinių vertybių įtvirtinimo Lietuvoje pavasariu“, *Lietuvos rytas*, 1991, rugsėjo 7.

Ozolas R., Bielinis L., „Lietuva Europos kontekste“, *Atgimimas*, 1993, rugsėjo 8.

Palmaitis L., „Nei Rytai, nei Vakariai“, *Atgimimas*, 1993, liepos 14.

Paulauskas K., „The Baltic States: Picking Regions, Shedding Myths, Decoding Acronyms“, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2005.

Paulauskas K., *Kieno saugumas? Kuri tapatybė?: kritinės saugumo studijos ir Lietuvos užsienio politika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

Pavlovaitė I., „Being European by Joining Europe: Accession and Identity Politics in Lithuania“, *Cambridge Review of International Affairs* 16 (2).

Rasimavičius N., „Rusijos interesai ir jų atstovai Lietuvoje“, *Lietuvos aidas*, 1993, gegužės 26.

Reinke de Buitrago S., *Portraying the Other in International Relations: Cases of Othering, Their Dynamics and the Potential for Transformation*, Cambridge Scholars Publishing, 2012.

Ozolas R., Bielinis L., „Lietuva Europos kontekste“, *Atgimimas*, 1993, rugsėjo 8.
Samoškaitė E., M. *Jurkynas: galiu nuraminti svajotojus – Šiaurės šalimi netapsime*, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/mjurkynas-galiu-nuraminti-svajotojus-siaures-salimi-netapsime.d?id=54774851>>.

Saudargas A., „Kokia yra Lietuvos nacionalinė politika?“, *Lietuvos aidas*, 1993, rugsėjo 1.

Saudargas A., „Sfinksas tebežiūri į Rytus“, *Lietuvos aidas*, 1993, kovo 11.

Spurga S., „Su kuo Lietuvai vienytis?“, *Atgimimas*, 1992, rugsėjo 21.

Statkus N., Paulauskas K., *Tarp geopolitikos ir postmoderno: kur link sukti Lietuvos užsienio politikai?*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008.

Šešelgytė M., „Security Culture of Lithuania“, *Lithuanian Foreign Policy Review* 24, 2010.

Vadapalas V., *Tarptautinė teisė*, Vilnius: Eugrimas, 2006.

Van Houtum H., Van Naerssen T., *Bordering, Ordering, and Othering*, Nijmegen Centre for Border Research, Human Geography, Nijmegen School of Management, 2001.

Vessela M., „European Origins and Identities“, Blasko A. M. (ed.), *Political Transformation and Changing Identities in Central and Eastern Europe*, Washington: The Council for Research in Values and Philosophy, 2008.

Vinogradnaitė I., „Kelias Europon“: europietiškojo identiteto konstravimas Lietuvos viešajame diskurse 1990–2000 metais“, Staliūnas D. (sud.), *Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2002.

Vinogradnaitė I., *Diskurso analizė kaip politikos tyrimo metodas: metodinė priemonė politikos mokslų studentams*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

SUMMARY

LITHUANIAN IDENTITY IN THE CONTEXT OF FOREIGN AND SECURITY POLICY IN 1991–1994: THE WAYS OF “RETURNING” AND TENSIONS

The article analyses how the reconstituted Republic of Lithuania constructed its identity in the context of foreign and security policy. The main purpose of this study is to find out how Lithuanian identity was constructed in 1991–1994 and what kind of tensions unfolded regarding the integration processes. The study relies on the premise that the internally formed identity of a country is the main aspect that provides insights into foreign and security policy, represents relations with other countries and describes self-positioning in international politics. Therefore, it is important to analyze how this identity was constructed.

Post-structuralists argue that identity, which is the main concept of post-structuralistic analysis, is understood as discursive, political, social, and relational (the distinction between the *Self* and the *Other*). Therefore, the relation between identity and foreign and security policy is constitutive, this identity is not given and stable but varies and transforms according to foreign and security policies.

The discourse analysis is used as a method and means to identify the socially constructed reality. By discourse we refer to spoken and written texts. Therefore, the basic material for research is 100 articles in which politicians, commentators, intellectuals, etc. have been analyzing the Lithuanian foreign and security policy from 1991 to 1994. The texts are taken from three Lithuanian newspapers: “Lietuvos rytas”, “Lietuvos aidas”, and “Atgimimas”. The results are divided into two dimensions: Western dimension (addressing Europe in general and the European Union) and regional dimension (addressing Northern Europe, the Baltic region, and Central Europe).

Several observations could be made. European representations have been dominant in the discourse. There have been a few different aspects with regard to this. Lithuania has been perceived as belonging to the same civilization as Europe, and Europe has been understood as the most important security guarantor. At the same time, however, Lithuania has also regarded Europe with distrust and felt inferior. Therefore, willingness to be integrated into Western security organizations, on the one hand, and fears and intention to primarily formulate national identity, on the other, have formed tensions between these two visions.

Three regions have been understood merely as means to reach the strategic purposes and get integrated into Europe. Northern Europe has been generally perceived as a friendly, well-developed and reliable region. Therefore, this partnership could have

contributed to guaranteeing Lithuania's security and integration. However, there has been no common historical or cultural background between Lithuania and Northern Europe. For this reason, Northern Europe has existed as a stranger in the context of identity. Conversely, there have been a few cohesive aspects between Lithuania and Central Europe, but Central Europe has been represented as unreliable in the terms of security. Compared to Northern or Central Europe, only the Baltic region has been understood in greater depth. However, the main questions about the core of the Baltic identity have not been still answered, but the common Baltic region has been seen as instrumental and useful for integration processes.

This research shows the complexity of Lithuanian identity and the possible roots of nowadays' tendencies. Despite the fact that Lithuanian identity has been based on orientation towards Europe, there have been other dimensions found in public discussions between 1991 and 1994. Finally, Lithuanian identity has laid on the limited pro-European background with a few additional fragments. Finally, all subjects, such as different regions, have been understood as strange *Others*.